

LIETUVOS POLITINIŲ KALINIŲ SĄJUNGA
THE LITHUANIAN ASSOCIATION OF FORMER POLITICAL PRISONERS
Kodas 190730217 Pylimo g. 38/1, LT-01136 Vilnius

Lietuvos politinių kalinių sąjungos
2013 m. kovo 21 d. Prezidiumo posėdžio nutarimas

DĖL STASIO SAJAUS IR JO SODYBOS VAIDMENS 1949-02-02/20 PARTIZANŲ VADŲ SUVAŽIAVIME

Intelektualai Eugenijus Ignatavičius ir Juozas Sabolius tuoj pat po nepriklausomybės atgavimo suskato rūpintis mūsų valstybės rezistencinio paveldo išsaugojimu. Rinko duomenis iš dar gyvų kovotojų prieš okupantus. „Ketvirtasis prezidentas“ buvo vienas iš jų projektų. Kūrybinio- darbinio proceso metu atrado Stasio Sajaus sodybą ir joje dar gyvą jo dukrą Sajatę ir partizaną Viktorą Šniuolį-Vitvytį, menančias įvykius kai kapitonas Jonas Žemaitis – Vytautas tapo generolu ir Ketvirtuoju Lietuvos prezidentu. Deklaracija ir dar kai kurie aktualūs klausimai buvo išdiskutuoti S.Sajaus gimtajame name.

Ant svetainės stalo, kur Sajatė ruošdavo mokykloje užduotus namų darbus Viktoras Šniuolis-Vitvytis atspausdino partizanų vadų paruoštą Deklaraciją kuri buvo atidėta pasirašyti Lietuvai ypač reikšminga Vasario šešioliktosios dieną. Jos tėvas Stasys Sajaus nepriklausomybės kovų dalyvis aktyviai dirbo žvalgyboje, kai partizanų vadai posėdžiavo jų namo kamaraiteje. Ne tik jis, bet ir . Viktoras Šniuolis-Vitvytis buvo paruošęs ypač patikimą aplinkinių teritorijų žvalgybą.

Suvažiavimo saugumo užtikrinimui buvo pasitelkti Kęstučio, Algimanto, Vyčio apygardų ryšininkai. Buvo stebima dešimtimis kilometrų nutolusių geležinkelių, kelių sankryžos ir apylinkės nuo vadų posėdžio vietos, per kurias gali įvykti okupacinės kariuomenės puolimas. Nustatytas patikimas pavojaus signalo perdavimas. Apsaugos sistemos ir suvažiavimo aprūpinimui vadovavo Viktoras Šniuolis-Vitvytis.

Dar dabar mena savo budėjimo vietą Kęstučio apygardos vadų ryšininkė Antanina Valeikienė-Jesiulytė-Pakalnutė, jos bendražygis Navickas, budėję plentų ir geležinkelių sankirtoje Šienlaukyje privalėjo raportuoti apie čekistų ir strībų judėjimą

Pietų Lietuvos partizanų vadai vyko į Žemaitiją nustatyti ryšius. Jie buvo konvojuoti pas Joną Žemaitį, kaip nenustatyti ginkluoti asmenys. Suvažiavimas buvo ruošiamas be jų sukviečiant tik Jūros ir Karaliaus Mindaugo sričių atstovus. Pietų Lietuvos atstovų pasirodymas būtent tuo laiku vadovybei buvo netikėtumas. Jie buvo patalpinti atokiau nuo suvažiavimo vietos. Tačiau išsiaiškinti, kas jie, privalėjo pats vadas. Jis juos nukreipė į Balandiškes.

Svetimiems patekti į apygardos štabo slaptavietę buvo uždrausta pagal statutą. Asmenys, teigiantys, kad delegacijos vyko tiesiog į Minaičius yra nekompetentingi. Apygardos štabas nėra teatras Gedimino prospekte. Atvykimą į tą teritoriją, tuo metu tvarkė ir reguliavo apsaugos vadas Viktoras Šniuolis-Vitvytis. Tik jo leidimu galėjo judėti svetimi žmonės šioje teritorijoje.. Jis nustatė, kur jie gali apsistoti.

Delegacijos atvykstančios į suvažiavimą apsisistojo pagal jiems paskirtas vietas. Artimiesiems- apygardos štabvietėje, bet tik jiems. Kitiems su konvojamaisiais partizanais ir vadovybe – netolimajame kaime, likusiems apylinkės sodybose. Tai nebuvo viena vieta, kuri nurodytų susitikimą su vadovybe. Tai buvo vietos kurias žinojo tik apsaugos komandos vadas. Jis surinko visus į vieną vietą – Stasio Sajaus sodyboje. Visiems buvo atokvėpio valanda: J.Žemaitis sirgo buvo išvargintas ir išsekęs. Vitvytis nesiryžo jį ir kitus septynis patalpinti belangėje ir beorėje patalpoje. Jis pats tą slėptuvę statė ir žinojo koks „komfortas“ ypač ligoniui. Ne geriau, po dviejų mėnesių kelionės per šaltą žiemą,(ir mėnesio prieš žiojėjančius sargybinių automatų vamzdžius) jautėsi Ramanauskas- Vanagas ir Grybinas-Faustas.

Stasio Sajaus troboje buvo normalios sąlygos ne tik darbui, poilsiui, bet gydymui ir jėgų atstatymui. Suvažiavimas ir gydymas vyko ilgiau nei savaitę, kai buvo gautas pavojaus signalas iš ryšininkų. Nakčia, apsaugos komanda partizanų vadus iš Balandiškių perdislokavo į Minaičius, Mikniaus sodybos į bunkerį. Tada vadai suprato, kad apsaugos vadas Viktoras Šniuolis-Vitvytis Balandiškėse jiems suteikė galimybę atstatyti jėgas, kad sudėtingomis sąlygomis galėtų toliau tęsti atsakingą darbą.

Partizanų vadai pasiūlė, J. Žemaitis-Vytautas suteikė Viktorui Šniuoliui-Vitvyčiui trečio laipsnio Vyčio Kryžiaus ordiną už suvažiavimo darbo organizavimą, patikimą jo apsaugą ir sėkmingą vadų perdislokavimą.

Partizanų vadų darbas Minaičiuose apygardos štabo slėptuvėje buvo kur kas sudėtingesnis dėl labai riboto ploto ir deguonies trūkumo. Slėptuvė buvo numatyta penkiems asmenims, o reikėjo dirbti aštuoniems. Spausdinimo ir dauginimo darbus dėl vietos stokos reikėjo atlikti Balandiškėse (ten buvo spausdinimo ir dauginimo aparatūra sodybos rūsyje ir tranzitinėje slėptuvėje).

Posėdžiai vyko sklandžiai iki vasario 22 dienos. Apsaugos ir aprūpinimo komanda dirbo patikimai. Buvo ir pavojaus signalų, bet vadų išvesti iš slėptuvės, pagal parengtą planą neprireikė. Visi vadų paruoštų dokumentų juodraščiai atspausdinti, padauginėti laiku ir įteikti išvykstantiems vadams. Už ypač sėkmingą antros dalies suvažiavimo apsaugą ir aptarnavimą komandos vadui Viktorui Šniuoliui-Vitvyčiui, suteikė Jonas Žemaitis antrąjį trečiojo laipsnio Vyčio kryžiaus ordiną.

Dėl garsiųjų liudijimų. Kaip pavyzdį paimkime M. Pranevičiūtės parodymų atvejį. Iš žemėlapių matyti, kad M Pranevičiūtė-Vaiva J Žemaitį veda iš Gudesių k. pietryčių link į Nirtaičių k. aštuonis km. ir nutolsta nuo Jaugėlių k. dar per septynis kilometrus. Grįžta į Jaugėlius septynis km. Tarp Gudesių ir Jaugėlių iš vakarų į rytus tiesiai tik šeši kilometrai. Sergančiam J. Žemaičiui per snieguotus laukus vietoj šešių penkiolika kilometrų. Ar nemanote, kad ryšininkė tiesiog kvailina tardytoją saugodama tikrąją kryptį- Balandiškes?

Iš tardymo protokolų spręsti apie faktų realumą gali tik tie, kurie nepatyrė tardymų „malonumų“. Tardymuose buvo ne išpažintys atliekamos, o visais būdais tardomieji siekė nutolti nuo tiesos.

Lietuvos politinių kalinių sąjungos Prezidiumas nutarė pritarti aukščiau pateiktoms mintims ir prašo atitinkamų institucijų rasti deramą vietą Stasio Sajaus sodybai išsaugoti ją, kaip originalų ir reikšmingą paminklą Lietuvos Nepriklausomybės istorijoje.

Prezidiumas tikisi, kad paminėtam paminklui bus skirtas reikiamas dėmesys ir rastos lėšos jo atstatymui bei išsaugojimui.

Lietuvos politinių kalinių sąjungos vicepirmininkas

Juozas Listavičius

Kontaktai:

Juozas Listavičius
K. Donelaičio 20-2, 03102 Vilnius
tel. 233 82 60; 8699 05017

